

HOZIRGI XITOIY TILIDA GRADATSIYA HODISASINING NAMOYON BO‘LISHI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10367072>

PhD. MAXAMADTOIROVA Adiba,

TDSHU katta o‘qituvchisi,

Toshkent, O‘zbekiston

Tel: +998 960-0623; Email: maxamadtoirova@gmail.com

***Annotatsiya.** Ushbu maqola hozirgi xitoy tilida qiyoslash konstruksiyalarida gradatsiya munosabatining ifodalanishiga qaratilgan bo‘lib, qiyoslash konstruksiyalari orqali gradatsiya hodisasi namoyon bo‘lsa, qanday usullar orqali amalga oshishi haqida yoritib berilgan.*

***Kalit so‘zlar:** qiyos, taqqos, o‘xshatish, qiyosiy daraja, qiyos obyeksi, qiyos subyekti, konstruksiya, gradatsiya.*

***Аннотация.** В данной статье речь идет о роли и месте известного турецкого писателя Умара Сайфиддина в турецкой новеллистике, особенно о переводах рассказов писателя на узбекский язык, достижениях узбекских переводов его рассказов и недостатках переводчиков в процессе художественного перевода.*

***Ключевые слова:** сравнение, сопоставление, аналогия, сравнительная степень, объект сравнения, предмет сравнения, конструкция, градация.*

***Abstract.** This article focuses on the expression of the gradation relationship in comparative constructions in modern Chinese, and explores the methods by which gradation occurs when comparative constructions occur.*

***Key words:** compare, comparison, analogy, comparative degree, object of comparison, subject of comparison, construction, gradation.*

Fanning rivojlanishi tadrijiy va uzluksiz. Bu jarayonda erishilgan yangiliklar oldingi ma’lumotlarni to‘ldiradi, o‘zgartiradi va hatto inkor ham etadi. Lekin shunga qaramasdan, har qanday ilmiy yangilik o‘zidan oldingi ma’lumotlar, tushunchalarga asoslanadi. O‘z navbatida, u o‘zidan keyingi ma’lumotlarni, yangiliklarni paydo bo‘lishida ma’lum bir vosita, bosqich vazifasini o‘taydi. Natijada ilm-fanda miqdor o‘zgarishlari sifat o‘zgarishlari yuzaga kelishini ta’minlaydi.

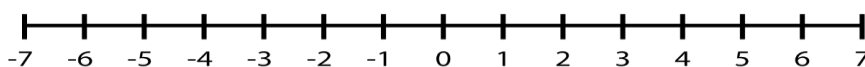
Moddiy olam haqidagi barcha tasavvurlar inson ongining mahsulidir. Moddiy borliqning turli qirralari, jihatlari ilm-fanning xilma-xil sohalari tomonidan

o‘rganiluvchi obyekt hisoblanib, insonlar orasida eng muhim aloqa vositasi sanaladigan til va nutq hodisalari va tilshunoslik fanining o‘rganish obyekti sanaladi.

Tilshunoslikda boshqa fanlardagi kabi bir-biriga zid ma’no yoki mazmun ifodalovchi tushunchalar mavjud. Bunda tushunchalar ifoda materialining ko‘lamiga va ifoda usuliga ko‘ra o‘zaro qarama-qarshi bo‘lgan ma’no, mazmun va fikrni yuzaga chiqarishi mumkin¹. O. Bozorov til birliklari o‘rtasidagi tadrijiy darajalanishni matematik tarzda manfiy va musbat qutblarga ajratib quyidagicha asoslaydi:

1-chizma

Til birliklari o‘rtasidagi tadrijiy darajalanish

Yuqoridagi chizma asosidagi misollar bilan uni tahlil qilib chiqamiz. Masalan:

1. 朋友跑得快 *péngyǒu pǎo dé kuài* – do‘stim tez yuguradi.
2. 妹妹跑得慢 *mèimei pǎo dé màn* *sekin* – sekin yuguradi.

Yuqoridagi misollardan ko‘rinib turibdiki, 快 *kuài* *tez* so‘zini musbat tarafga va 慢 *màn* *sekin* so‘zini manfiy tarafga joylashtiramiz. 0 esa o‘rtacha tezlikka to‘g‘ri keladi. Endi uning qanchalik tez yoki sekinligiga qarab musbat yoki manfiy tarafdagi raqamlar tomon siljiydi. Masalan, 更快 *gèng kuài* *yanada tezroq* 4, 5 ga joylashtirsak, 最快 *zuì kuài* *eng tez* musbat qutbdagi 6, 7 ga joylashtirishimiz mumkin. 比较快 *bǐjiào kuài* ham mavjud bo‘lib, u nisbatan *tez* degan ma’noni bildiradi va uni 3 ga joylashtirsak bo‘ladi. Tez esa musbat qutbdagi 1 raqamiga joylashdi. Xuddi shu joylashishni 慢 *màn* *sekin* so‘zida ham kuzatishimiz mumkin.

Mazkur misollarda to‘g‘ridan to‘g‘ri darajalanishni kuzatishimiz. Qiyoslash konstruksiyalari orqali darajalanish namoyon bo‘lganda muayyan boshqa hukmning ifodalayotgan natijasiga nisbatan namoyon bo‘ladi. Ya’ni darajalanish me’yor hisoblangan 0 ga nisbatan emas balki taqqoslanayotgan obyektning natijasiga qarab darajalanadi. Masalan:

苹果比葡萄重。西瓜比苹果更重。西瓜最重。

Píngguǒ bǐ pútáo zhòng. Xīguā bǐ píngguǒ gèng zhòng. Xīguā zuì zhòng.

Olma uzumdan og‘ir. Tarvuz olmadan og‘ir. Eng og‘iri tarvuz.

Mazkur misollardagi olmaning og‘irligi uzumga nisbatan darajalangan. Shuningdek, ayni vaqtda u tarvuzdan yengil. Shuning uchun o‘zi qiyoslanayotgan narsaning natijasiga nisbatan olinadi. Umuman, qiyos etaloni vazifasini, birinchi navbatda, obyektiv olam unsurlari bajarishi, shubhasiz.

¹Базаров О. Ўзбек тилида даражаланиш: Филол. фан. д-ри. ... дисс. – Тошкент, 1997. – Б. 189.

汽车比自行车快。飞机比汽车更快。飞机最快。

Qìchē bǐ zìxíngchē kuài. Fēijī bǐ qìchē gèng kuài. Fēijī zuì kuài.

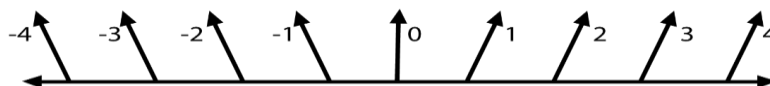
Mashina velosipeddan tez. Samolyot mashinadan tez. Eng tezi samolyot [3].

Ushbu misollarda velosipedning, mashinaning va samolyotning tezligi

Modomiki, ikki til birligi o‘zaro qarama-qarshi yo‘nalish kasb etgan ekan, ular o‘rtasida ham, albatta, o‘z mustaqil yo‘nalishiga ega birliklar bo‘lishi tabiiy. Bu birliklarning yo‘nalishlari tadrijiy ravishda bir tarafdin ikkinchi tarafga qarab og‘ib boradi. Oraliq, mo‘tadil nuqta (nol)dan o‘tadi va tugal bir qarama-qarshilik kasb etadi [1].

2-chizma

Til birliklarining tadrijiy ravishda bir tarafdin ikkinchi tarafga yo‘nalishi

Yuqoridagi chizmaga mos quyidagi misolni keltiramiz:

春天来了，上海的天气一天比一天暖和了。

Chūntiān lái le, shànghǎi de tiānqì yītiān bǐ yītiān nuǎnhuole.

Bahor keldi. Shanxay havosi kundan kunga iliqlashib bormoqda [3].

Ya‘ni havo harorati mo‘tadil 0 da turgan bo‘lsa, uning asta-sekinlik bilan so‘vib yoki isib borishi darajalanish bo‘lib, bundan oldingi holatdan musbat tomonga o‘zgarishi orqali ifodalangan: Shanxayning Shanxayning havosi kundan kunga 1 dan 2 ga, 2 da 3 ga qarab o‘zgarmoqda. qiyoslanayotgan obyektning tezligiga nisbatan olingan.

Xitoy tilidagi qiyoslash konstruksiyalari ifoda mazmuniga ko‘ra uzluksiz vaqt davomidagi va jarayon vaqtidagi darajalanish guruhlariga bo‘linadi. Uzluksiz vaqt davomidagi darajalanish chegaralanmagan vaqt oralig‘ida ma‘noning bosqichma-bosqich kuchayib yoki pasayib borishini ifodalovchi [一...比一...+X], [...越来越+X], [...越发+X] konstruksiyalari vositasida voqelanadi.

Shunday qilib, darajalanishda jumladagi bir tushuncha ikkinchi tushunchadan darajaning ortiq yoki kamligiga ko‘ra farq qilishi bo‘lib, me‘yor hisoblangan tushunchadan darajaning ortishi yoki kamayishi bo‘lib, uning ikki turi farqlanadi:

- 1) **Klimaks (ko‘tarilish);**
- 2) **Antiklimaks (pasayish).**

Miqdorning bosqichli o‘zgarishi, uning ko‘rsatkichlari tilda o‘z ifodasiga ega va klimaks va antiklimaks shkalasini tashkil etadi. Bu haqda I.I.Turanskiy shunday yozadi: “Miqdoriy o‘zgarishning har bir bosqichi o‘lchov hisoblanib, shu asosda darajalanishning shkalasi belgilanadi. Bu shkala markaziy va ikki chetdagi a‘zolarga

ega. Markaziy a'zo – me'yor neytral tayanch holat. Ikki chetdagi a'zolar esa *klimaks* va *antiklimaks* deyiladi. Klimaks me'yordan yuqori ko'tarilgan, antiklimaks bo'lsa me'yordan quyi pasaygan holatdir" [2].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES):

- [1] – Базаров О. Ўзбек тилида даражаланиш: Филол. фан. д-ри. ... дисс. – Тошкент, 1997. – 272 б.
- [2] – Трегубчак А.В. Семантика сравнения и способы ее выражения: Дисс. ...канд. филол. наук. – Рязань, 2008. – 221 с.
- [3] – 刘月化等著. 实用现代汉语语法. – 北京: 商务印书馆, 2001年. – 1005页.

